

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
ГІСТАРЫЧНЫ ФАКУЛЬТЭТ

БЕЛАРУСЬ
У ЭПОХУ ГЕАПАЛІТЫЧНЫХ
І САЦЫЯЛЬНЫХ ЗРУХАЎ
НОВАГА І НАВЕЙШАГА ЧАСУ

Да 25-годдзя кафедры гісторыі Беларусі новага і навейшага часу
гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

Матэрыялы
міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі

Мінск, 22 лістапада 2019 г.

Мінск
БДУ
2019

УДК 94(476)"19/20"(06)

ББК 63.3(4Бен)я431

Б43

Рэдакцыйная калегія:

доктар гістарычных навук прафесар *А. Г. Каханоўскі* (старш.);
доктар гістарычных навук прафесар *П. І. Брыгадзін*;
кандыдат гістарычных навук дацэнт *А. В. Бурачонак*;
доктар гістарычных навук прафесар *А. А. Гужалоўскі*;
доктар гістарычных навук прафесар *У. К. Коршук*;
доктар гістарычных навук прафесар *С. М. Ходзін*;
кандыдат гістарычных навук дацэнт *В. С. Макарэвіч* (адказ. рэд.);
кандыдат гістарычных навук дацэнт *А. М. Максімчык* (адказ. сакратар);
кандыдат гістарычных навук дацэнт *А. І. Малюгін*;
кандыдат гістарычных навук прафесар *А. А. Яноўскі*

Рэцэнзенты:

доктар гістарычных навук, прафесар *В. Г. Шадурскі*;
кандыдат гістарычных навук, дацэнт *В. В. Даніловіч*

Б43 **Беларусь** у эпоху геапалітычных і сацыяльных зрухаў Новага і Навейшага часу. Да 25-годдзя кафедры гісторыі Беларусі новага і навейшага часу гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта : матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 22 лістап. 2019 г. / Беларус. дзярж. ун-т ; рэдкал.: А. Г. Каханоўскі (старш.) [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2019. – 355 с.
ISBN 978-985-6144-97-7.

Змешчаны матэрыялы міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, падрыхтаваныя даследчыкамі з Беларусі, Расіі, Украіны, Чэхіі і Польшчы. Разглядаецца шырокі спектр актуальных пытанняў сацыяльнай, палітычнай, эканамічнай гісторыі Беларусі, развіцця беларускай дзяржаўнасці ва ўмовах геапалітычных зрухаў Новага і Навейшага часу і міжнародных выклікаў ХХ ст., абвясчэння незалежнасці Рэспублікі Беларусь і станаўлення прэзідэнцкай палітычнай сістэмы ў краіне, развіцця геапалітычнага патэнцыяла Беларусі ва ўмовах інтэграцыйных і глабалізацыйных працэсаў сучаснасці.

УДК 94(476)"19/20"(06)

ББК 63.3(4Бен)я431

ISBN 978-985-6144-97-7

© БДУ, 2019

дзеінасць прадстаўнікоў партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў, то прагненне паўстанцаў перайсці на польскі бок можна патлумачыць наступным чынам. Беларускія эсэры не вызнавалі беларускую дзяржаўнасць на пазіцыях Літоўска-Беларускай ССР і перайсці на нелегальны стан. Але адначасова Эсэры падтрымлівалі добрыя адносіны з кіраўніцтвам Польскай сацыялістычнай партыі, таму прагненне да аб'яднання з польскімі войскамі, можна тлумачыць як спробы аб'яднання [1, с. 54].

Самі гэтыя мэты, далі падставу савецкім органам называць кіраўніцтва паўстання польскімі легіянерамі-белагвардзейцамі, а падтрымаўшых іх сялян – зялёнымі, таму ў савецкія дакументы дадзенае паўстанне ўвайшло як Бела-зялёнае. Менавіта такая тэрміналогія як польскія легіянеры тлумачыцца прагненнем паўстаўшых да пераходу на польскі бок [1, с. 69].

Само паўстанне адбывалася наступным чынам. Групоўка паўстанцаў налічвала 3000 асоб за ўвесь час паўстання. Немагчыма дакладна назваць колькасць паўстаўшых на розных этапах, бо на бок паўстання пераходзілі цэлыя роты чырвонаармейцаў. Першыя сутыкненні паміж паўстаўшымі і аддзелаўмі Рабоча-Сялянскай Чырвонай Армія прынеслі перамогі і папаўненні [1, с. 83-86].

Першымі на сустрач руху паўстаўшых у накірунку Глыбокага былі кінутыя Дзвінская, Браслаўская роты і Глыбоцкая конная рота. Дзвінская і Глыбоцкая роты цалкам са зброяй перайшлі на бок паўстаўшых. Першы сур'ёзны бой, які адбыўся 20 чэрвеня не дала якога-небудзь дакладнага выніку. Браслаўская рота, якая уступіла ў бой 21 чэрвеня супраць аддзелаў паўстаўшых была на палову разбіта, а рэшткі Браслаўскай роты перайшлі на бок паўстанцаў.

Дадзеныя падзеі вымусілі бальшавіцкія ўлады канцэнтраваць супраць паўстаўшых значныя сілы. Былі сцягнутыя вайсковыя аддзелы РСЧА з Віцебску, ад аперацыі супраць паўстаўшых былі адхіленыя аддзелы РСЧА, якія былі сфармаваныя з мясцовых жыхароў. Аперацыя супраць паўстанцаў распачалася на прыканцы 20-х чэрвеня 1919 г. Паўстанцы былі адкінутыя ад Глыбокага і разсеяныя. З 27 па 30 чэрвеня адбываліся стыхійныя баі паміж паўстаўшымі і РСЧА. Па выніках гэтых баёў разрозненыя аддзелы паўстанцаў былі цалкам разбітыя. Згодна рапартам чырвоных камандзіраў ужо з 1 ліпеня 1919 г. паўстанцкай актыўнасці ні ў Дзісенскім, ні ў Браслаўскім паветах ужо не было [2, с.312]

Вынікам дадзенага паўстання былі наступныя падзеі. Пасля сканчэння актыўных вайсковых дзеянняў, на тэрыторыі паветаў агітацыйная дзейнасць з боку беларускіх эсэраў была спыненая. У цэнтры паўстання вёсцы Германовічы былі расквартэраваны аддзелы РСЧА, тым больш што нягледзячы на падаўленне паўстання рухалася лінія савецка-польскага фронту. Былі зняты з пасадаў кіраўнікі савецкіх органаў на месцах у Дзісенскім і Браслаўскім паветах. Такім чынам, можна казаць, што адзінай станоўчай зменай у паўстанні была змена кіруючых асоб у паветах, але палітыка Вайсковага Камунізма і харчразвёрстак не спынілася.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. Ф. 664. Воп. 1. Спр. 1.
2. Стужынская Н.І. Беларусь мяцежная: з гісторыі ўзброенага антысавецкага супраціву ў 20-я гг. XX стагоддзя. Мінск: Вараксін А.М. 2012.

УДК 930.2(476):[323.269.2(476)“1863/1864”+94(476)“1863/1864”]

АСНОЎНЫЯ ТЭНДЭНЦЫІ І ПРАБЛЕМЫ РАЗВІЦЦА БЕЛАРУСКАЙ ГІСТАРЫЯГРАФІІ ПАЎСТАННЯ 1863–1864 ГГ. НА СУЧАСНЫМ ЭТАПЕ

Д. Ч. Матвейчык

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, вул. Крапоткіна, 55, 220002, г. Мінск, Беларусь, matviej@mail.ru

На падставе некалькіх соцень публікацый аналізуюцца асноўныя тэндэнцыі развіцця даследаванняў паўстання 1863–1864 гг., праведзеных беларускімі гісторыкамі. Вызначаюцца такія асноўныя тэндэнцыі, характэрныя для сучаснага этапу, як значная актыўнасць даследаванняў і істотнае расшырэнне кола праблем, пытанняў ці аспектаў. З іншага боку адзначаецца наяўнасць некалькіх важных праблем, якія маюцца ў развіцці гістарыяграфіі, – вялікі ўплыў пазнавуковых фактараў, празмерная канцэнтрацыя ўвагі на К. Каліноўскім, нізкая якасць правядзення даследаванняў і няўжыгасць шматлікіх крыніц і іх комплексаў.

Ключавыя словы: беларуская гістарыяграфія; паўстанне 1863–1864 гг.; Канстанцін Каліноўскі; Міхаіл Мураўёў.

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ БЕЛОРУССКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ ВОССТАНИЯ 1863–1864 ГГ. НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Д. Ч. Матвейчик

Национальный исторический архив Беларуси, ул. Кропоткина, 55, 220002, г. Минск, Беларусь, macviej@mail.ru

На основании нескольких сотен публикаций анализируются основные тенденции развития исследований восстания 1863–1864 гг., проведенных белорусскими историками. Определяются такие основные тенденции, характерные для современного этапа, как значительная активность исследований и существенное расширение круга проблем, вопросов или аспектов. С другой стороны отмечается наличие нескольких важных проблем, имеющих в развитии историографии, – большое влияние вненаучных факторов, чрезмерная концентрация внимания на К. Калиновском, низкое качество проведения исследований и неиспользованность многих источников и их комплексов.

Ключевые слова: белорусская историография; восстание 1863–1864 гг.; Константин Калиновский; Михаил Муравьев.

KEY TRENDS AND ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF THE BELARUSIAN HISTORIOGRAPHY OF THE 1863-64 UPRISING AT THE PRESENT STAGE

D. Ch. Matveichyk

National Historical Archives of Belarus, Krapotkin str., 55, 220002, Minsk, Belarus, macviej@mail.ru

Based on some hundreds of publications the author analyzes the main trends in the development of the research of the 1863–1864 Uprising, conducted by Belarusian historians. The article identifies such basic contemporary trends as significant activity of research and a considerable expansion of the range of problems, issues or aspects. On the other hand the author indicates several important problems existing in the development of historiography – a great impact of nonscientific factors, excessive focus on K. Kalinouski, poor quality of research and non-use of multiple sources and their complexes.

Key words: Belarusian Historiography; 1863–1864 Uprising; Kanstancin Kalinoŭski; Michail Muraŭjoŭ.

У 1991 г. Рэспубліка Беларусь набыла сваю незалежнасць. З таго часу пачаўся новы этап у развіцці яе гістарыяграфіі, які ў цэлым характарызуецца адыходам ад панавання адзінай метадалагічнай сістэмы (марксісцкай) і дапушчальнасці ацэначных меркаванняў толькі з пункту гледжання адной ідэалогіі (савецкай). Разам з гэтым пачало істотна расшырацца кола гістарычных праблем, якія распрацоўваюцца беларускімі навукоўцамі, а таксама сталі значна паглыбляцца даследаванні ўжо вядомай тэматыкі. Усё гэта вывела беларускую гістарыяграфію на якасна новы ўзровень.

Паўстанне 1863–1864 гг. – адна з тых навуковых праблем, распрацоўкай якіх беларускія гісторыкі займаліся ўвесь час. Аднак ступень інтэнсіўнасці даследаванняў, аб'ём і якасць прац, кола выкарыстаных крыніц і іншыя характарыстыкі на розных этапах моцна розніліся паміж сабой. Пачынаючы з 1991 г. колькасць выпушчаных публікацый рознага характару па гісторыі паўстання няспынна ўзрастала, і на сённяшні дзень складае вялізны комплекс – больш за 450 бібліяграфічных пазіцый. Менавіта яны дазваляюць вылучыць асноўныя тэндэнцыі развіцця беларускай гістарыяграфіі ў распрацоўцы дадзенай праблематыкі, а таксама ўбачыць некаторыя праблемы.

Сярод **асноўных тэндэнцый** у першую чаргу варта адзначыць *значную актыўнасць даследаванняў* гісторыі паўстання. Штогод з'яўляецца вялікая колькасць навуковых публікацый, пераважна артыкулаў і тэкстаў дакладаў на канферэнцыях. Адпаведнымі распрацоўкамі займаецца цэлы шэраг даследчыкаў, якія прафесійна спецыялізуюцца менавіта на дадзенай праблематыцы – Міхаіл Біч (памер у 1999 г.), Генадзь Кісялёў (памер у 2008 г.), Вячаслаў Шалькевіч, Алена Сакольчык (Фірыновіч), Вячаслаў Швед, Васіль Герасімчык, Аляксандр Радзюк, Дзмітрый Матвейчык і інш. Яшчэ большая колькасць звяртаецца да яе эпізадычна. Апрача таго, даследаванні пашырыліся ў “геаграфічным” плане – да іх далучыліся рэгіянальныя гісторыкі (Гродна, Брэст, Ліда, Магілёў, Полацк і інш.). Былі абаронены дзве кандыдацкія дысертацыі па гісторыі паўстання: у 2016 г. мінскай даследчыцай Аленай Серак пра ссылку ўдзельнікаў паўстання з Беларусі [0] і ў 2017 г. полацкім гісторыкам Сяргеем Глазырыным пра падзеі паўстання ва Усходняй Беларусі [0]. Быў праведзены цэлы шэраг канферэнцый,

присвечаных менавіта паўстанню. Напрыклад, за адзін юбілейны 2013-ы год, калі адзначалася 150-годдзе паўстання, у краіне адбыліся шэсць навуковых і навукова-папулярных канферэнцый, а большая частка іх працоўных матэрыялаў была выдадзена ў выглядзе асобных зборнікаў.

Наступнай тэндэнцыяй з'яўляецца выразны *крыніцазнаўчы наварот* у распрацоўках гісторыі паўстання – зроблены вялізны крок наперад у павелічэнне кола ўведзеных у навуковы ўжытак крыніц і ва ўмацаванне факталагічнай базы. Гэта стала своеасаблівым адказам на характэрную рысу папярэдняга перыяду, калі багатыя архіўныя зборы ў Беларусі і іншых краінах заставаліся практычна нераспрацаванымі. У сучасных даследаваннях ужыты тысячы архіўных спраў, дзясяткі мемуарных твораў (некаторыя нават перакладзены на беларускую мову) і публіцыстычных артыкулаў сярэдзіны XIX ст., якія ў ранейшы перыяд заставаліся незаўважанымі. У накірунку крыніцазнаўства варта вылучыць А. Сакольчык, аўтарству якой належыць абароненая дысертацыя і асобная манаграфія з аналізам крыніц па гісторыі паўстання [0]. Асобна варта згадаць пра некалькі зборнікаў дакументаў, падрыхтаваных і выдадзеных беларускімі гісторыкамі і архівістамі [0; 0; 0; 0]. Яшчэ большая колькасць публікацый з'яўляецца разнастайнымі тэматычнымі пералікамі дакументаў, пафондавымі альбо пархіўнымі агладамі і да т.п.

Наступная тэндэнцыя лагічна вынікае з вышэйзгаданых – *істотнае расшырэнне кола праблем, пытанняў ці аспектаў*, закранутых у даследаваннях. Дасягнутыя поспехі ў некаторых накірунках неабходна ахарактарызаваць як значныя. Так, асаблівыя поспехі маюцца ў біяграфістыцы паўстання: за перыяд незалежнасці беларускімі даследчыкамі напісана некалькі дзясяткаў біяграфічных нарысаў, некаторыя з якіх выдадзены ў выглядзе брашур і кніг. Найбольш аб'ёмны з іх, прысвечаны Канстанціну Каліноўскаму, быў выпушчаны ў 2017 г. В. Герасімчыкам (хоць і са статусам «навукова-папулярнае выданне») [0]. Значным дасягненнем у гэтым накірунку стала выданне некалькіх іменных спісаў і біяграфічных слоўнікаў, самым аб'ёмным з якіх з'яўляецца выпушчаны Нацыянальным гістарычным архівам Беларусі ў 2016 г. [0]. Паралельна не меншым тэмпамі развіваецца рэгіяналістыка паўстання – даследаванне яго падзей на пэўных невялікіх тэрыторыях (як правіла, паведах ці губернях). Тут значныя дасягненні маюцца ў рэгіянальных гісторыкаў і краязнаўцаў – выйшлі асобныя кнігі пра падзеі ў Ваўкавыскім, Гродзенскім, Лідскім і іншых паведах, артыкулы амаль па ўсіх беларускіх губернях і па шмат якіх паведах, пра дзейнасць асобных атрадаў і да т. п.

Добра развітым накірункам з'яўляюцца таксама становішча хрысціянскіх канфесій і міжканфесійныя ўзаемаадносіны. Найбольшыя поспехі ў гэтым накірунку дасягнуты Валянцінай Яноўскай (у першым шлюбе Грыгор'евай), аўтарству якой належыць цэлы шэраг прац, у тым ліку некалькі манаграфій (гл., напрыклад: [0]). Таксама неабходна адзначыць унёсак брэсцкага гісторыка права Аляксандра Грахоцкага, які абараніў кандыдацкую дысертацыю па адпаведнай тэматыцы і выдаў манаграфію на яе падставе [0].

Сярод накірункаў, якія развіваюцца паступальна і паслядоўна (хоць пакуль яшчэ не так актыўна, як папярэдня), неабходна таксама згадаць гісторыю ссылак і ўдзельнікаў паўстання і прыроўненых да іх катэгорый насельніцтва. Дадзеная сітуацыя таксама кантрастуе з сітуацыяй савецкага перыяду, калі гэтыя накірунак у айчынным гістарыяграфіі развіваўся вельмі слаба.

У цэлым, варта паўтарыцца, спектр закранутых пытанняў у даследаваннях з'яўляецца вельмі шырокім. Апрача таго, праблематыка паўстання закранаецца ва ўсіх працах па гісторыі Беларусі апошняй трэці XIX ст. у кантэксце яго ўплыву на тыя ці іншыя працэсы. Напрыклад, у манаграфіі Ксені Церашковай прасочваецца яго ўплыў на колькасць і становішча мяшчанскага саслоўя ў Беларусі ў дадзены перыяд [0], у манаграфіі Віталія Макарэвіча – уплыў на правядзенне расійскімі ўладамі «разбору шляхты» [0], і інш.

Тым не менш, да цяперашняга часу маштабнае навуковае даследаванне, якое дало б сваім вынікам выданне комплекснай манаграфіі па гісторыі паўстання, не праведзена. Агульная карціна падзей паўстання пададзена толькі ў некалькіх навукова-папулярных нарысах альбо ў раздзелах комплексных прац па гісторыі Беларусі XIX ст. У сувязі з гэтым немагчыма казаць пра нейкія значныя канцэптuallyныя падыходы ці высновы, зробленыя беларускімі даследчыкамі. Перафразуючы, магчыма сказаць, што колькасць публікацый яшчэ не перарасла ў якасць дасягнутых тэарэтычных вынікаў.

Дасягненню гэтай мэты перашкаджае шэраг **праблем**. Адною з асноўных з’яўляецца *вялікі ўплыў пазанавуковых фактараў* – празмерная палітызацыя праблематыкі, яе ідэалагізацыя, літаратурнасць шматлікіх вобразаў і сюжэтаў, што праяўляецца галоўным чынам у падборы і, асабліва, інтэрпрэтацыі крыніц і ў фармуляванні ацэначных меркаванняў. Нярэдка аўтары становяцца выразна на пазіцыі аднаго з варагуючых бакоў і, як вынік, пачынаюць праслаўляць дзейнасць яго прадстаўнікоў і крытыкаваць іх апанентаў. Як правіла, такія адносіны вынікаюць з асаблівых палітычных перакананняў аўтараў, “слушнасьць” якіх яны спрабуюць даказаць праз выкарыстанне гістарычнай факталогіі.

У цяперашні час найбольшая палітызацыя праводзіцца прадстаўнікамі дзвюх ідэйна-палітычных плыняў. Першыя з іх – так званыя «беларускія рамантыкі», якія ў значнай ступені з’яўляюцца ідэйнымі нашчадкамі «рамантычнай плыні» ў беларускай гістарыяграфіі познесавецкага перыяду і пачатковага часу незалежнасці. Для іх характэрная гераізацыя і праслаўленне дзейнасці К. Каліноўскага, кола яго паплечнікаў і ўсіх паўстанцаў у цэлым, а таксама крытыка (ажно да дэманізацыі) дзейнасці расійскіх войскаў і цывільнай адміністрацыі. Напрыклад, шматлікія публікацыі Віктара (Вітаўта) Чаропкі прысвечаныя біяграфіям кіраўнікоў паўстання, маюць мала агульнага з навуковымі працамі праз фрагментарнасць выкарыстаных крыніц, прычым ужо вядомых, і шырокага выкарыстання пафасна-гераізатарскай рыторыкі. Нават яго кніга, дзе яны сабраны пад адной вокладкай, мае адпаведную назву – «Героі паўстання» [0].

Другую групу складаюць так званыя «псеўдазаходнерусісты», якія выстаўляюць сябе ідэйнымі паслядоўнікамі заходнерусістаў перыяду Расійскай імперыі, але з’яўляюцца такімі толькі ў адданасці ідэі трыадзінага рускага народу, практычна цалкам ігнаруючы моцны крыніцазнаўча-даследчыцкі складнік дзейнасці апошніх. Для прадстаўнікоў гэтай плыні характэрна праслаўленне дзейнасці расійскай арміі і адміністрацыі, апраўданне альбо змяншэнне маштабаў рэпрэсій, усхваленне М. Мураўёва і яго палітычнага курсу, асуджэнне любой дзейнасці паўстанцаў і да т. п. У іх тэкстах уваскрэшаны ўсе ярлыкі і штампы, навешаныя на паўстанцаў яшчэ прапагандыстамі Расійскай імперыі. Да шэрагу падобных належаць публікацыі Аляксандра Гронскага, Аляксандра Бендзіна, Сяргея Трахімёнка, Гардзея Шчаглова і інш.

Тэксты прадстаўнікоў абедзвюх вышэйназваных плыняў з’яўляюцца палітычна-прапагандысцкімі, а не навуковымі. У кантэксце развіцця гістарыяграфіі яны ўвогуле могуць узгадвацца толькі таму, што, па-першае, вельмі рэдка ў іх усё ж з’яўляюцца спасылкі на якія-небудзь новыя крыніцы, і, па-другое, яны часта публікуюцца на старонках выданняў са статусам навуковых, а таму патрабуюць сваёй ацэнкі менавіта з навуковага пункту гледжання. Таксама магчыма адзначыць, што ступень і формы палітызацыі могуць быць рознымі нават у творах аднаго аўтара. Напрыклад, манаграфія А. Бендзіна (2010 г.) «Праблемы верацяргімасці ў Паўночна-Заходнім краі Расійскай імперыі (1863–1914 гг.)» [0], на падставе якой праз тры гады была абаронена аднайменная доктарская дысертацыя, з’яўляецца найбольш “навукападобнай” сярод усіх яго кніг, бо гэтага патрабавала сама спецыфіка яе напісання. У той жа час яго аб’ёмны (больш за 300 старонак) нарыс дзейнасці М. Мураўёва на пасадзе віленскага генерал-губернатора (2017 г.), што выйшаў у серыі «Рускай славы імёны», – не больш, чым палітычны памфлет супраць яго палітычных апанентаў, якімі з’яўляюцца «пануючы ў краіне [Беларусі. – Д. М.] палітычны клас бюракратаў і яго палітычныя праціўнікі з лагера радыкальнай празаходняй апазіцыі», бо «адныя і другія наводле сваіх поглядаў, рыторыкі і палітычнай практыкі з’яўляюцца нацыяналістамі» [0, с. 13].

Тэматыка паўстання таксама выкарыстоўваецца ў тэкстах рэлігійнай прапаганды – прадстаўнікамі праваслаўнай і каталіцкай канфесій. Для іх характэрныя канцэнтрацыя ўвагі на розных момантах “пакутаў за веру” прадстаўнікоў менавіта сваёй канфесіі, ідэалізацыя іх дзеянняў, крытыка і дэманізацыя канфесійных апанентаў і да т. п. Факталогія і крыніцы падбіраюцца фрагментарна і інтэрпрэтуюцца тэндэнцыйна, а таксама багата выкарыстоўваецца эмацыянальная рыторыка. У выглядзе ўзятых з гістарычных першакрыніц нярэдка падаюцца звесткі з твораў рэлігійнай прапаганды папярэдніх перыядаў. Пры гэтым схему і логіку пабудовы сваіх прапагандысцкіх твораў прадстаўнікі розных канфесій выкарыстоўваюць прыкладна аднолькава.

У агульную блытаніну ў фарміраванні ўяўленняў пра паўстанне робіць свой унёсак актыўнае выкарыстанне тэматыкі ў літаратурнай публіцыстыцы. Адною з яе характэрных рыс з’яўляецца канцэнтрацыя ўвагі на вядомых постацях. Напрыклад, Барыс Сачанка адзін са сваіх нарысаў пра М. Мураўёва пазіцыянаваў наступным

чынам: «Гэты допіс – асінавы кол у магілу аднаго з самых крываваых катаў беларускага, польскага і літоўскага народаў» [0, с. 205]. Яго палітычным апанентам з’яўляецца, напрыклад, Вадзім Гігін, які свой публіцыстычны опус з праслаўленнем М. Мураўёва назваў «Абылганы, але не забыты» [0]. Сітуацыю з ацэначнымі меркаваннямі ў адносінах да паўстання яшчэ больш заблытвае іх нярэдка зменлівасць у тэкстах адных і тых жа аўтараў пад уплывам палітычнай кан’юнктуры.

Непераададзенай праблемай застаецца *празмерная канцэнтрацыя ўвагі на К. Каліноўскім*. Менавіта з ім часта персаніфікуецца ўся падзея ў цэлым, а ў публіцыстычных тэкстах, рыторыка якіх нярэдка трапляе ў гістарычныя працы і падручнікі, увогуле часта ўжываецца дэфініцыя «паўстанне Каліноўскага», цалкам недапушчальная з навуковага пункту гледжання і глыбока памылковая. Менавіта на тэму ролі Каліноўскага (у развіцці беларускага нацыянальнага руху, у станаўленні беларускай нацыі, у культуры краіны ўвогуле і да т. п.) вядуцца найбольш гарачыя дыскусіі, але іх змест часта знаходзіцца далёка ад навуковых прынцыпаў і ляжыць пераважна ў палітычнай плоскасці. Прытым, што вядуцца яны нярэдка на старонках выданняў са статусам навуковых. У цэлым, на цяперашні час назіраецца велізарная дыспрапорцыя паміж колькасцю публікацый, прысвечаных Каліноўскаму, і аб’ёмам даследаванняў іншых постацей паўстання альбо яго задрушэння.

Яшчэ адной нязжытай праблемай застаецца *нізкая якасць правядзення даследаванняў* некаторымі гісторыкамі, калі засваенне даступнага факталагічнага матэрыялу адбываецца фрагментарна, а яго інтэрпрэтацыя з’яўляецца сумнеўнай з метадычнага пункту гледжання. Гэта, безумоўна, агульнанавуковая праблема, але ў кантэксце размовы пра праблему гістарыяграфіі паўстання немагчыма не згадаць пра яе. Напрыклад, адна з публікацый брэсцкага гісторыка Алега Карповіча мае катастрафічна нізкую якасць праз дапушчаныя парушэнні метадыкі правядзення гістарычных даследаванняў – адсутнасць гістарыяграфічнага аналізу праблему, нізкі ўзровень з’яўляюцца работы, непрыцягненне розных відаў крыніц, надуманая інтэрпрэтацыя выяўленых факталагічных фрагментаў і інш. Гэта прывяло да велізарнай колькасці памылак і абсурднасці зробленых высноў (больш падрабязна пра гэты выпадак гл.: [0]).

Нягледзячы на вышэйадзначаны крыніцазнаўчы паварот у даследаваннях беларускіх гісторыкаў, па-ранейшаму *застаюцца няўжытымі шматлікія крыніцы* і іх комплексы. Гэта тычыцца нават асноўных архіўных сховішчаў, дзе захоўваюцца неабходныя матэрыялы, – Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў г. Гродна і Літоўскі дзяржаўны гістарычны архіў (г. Вільнюс), – хоць і ў рознай ступені. Прытым, што геаграфія захоўвання неабходных для даследавання матэрыялаў значна шырэйшая – ад Лондана і Парыжа да Іркуцка. Тысячы спраў уведзены ў навуковы ўжытак, але яшчэ ў разы большая колькасць застаецца няўведзенай. Менавіта ў гэтым заключаецца аб’ектыўная прычына адсутнасці комплекснай манаграфіі па гісторыі паўстання, бо адпаведнае даследаванне запатрабуе ад яго аўтара вялікай мабільнасці, значных сродкаў на правядзенне (арганізацыйных і фінансавых) і прапрацоўкі велізарнай колькасці крыніц.

Неабходна таксама адзначыць, што згаданыя праблемы прысутнічаюць у гістарыяграфіі ў рознай ступені інтэнсіўнасці. Так, канцэнтрацыя на К. Каліноўскім і невыкарыстанне шматлікіх крыніц маюць тэндэнцыю да паступовага пераададлення, у той час, як палітызацыя і ідэалагізацыя тэматыкі захоўваюцца і нават узмацняюцца, што выразна паказваюць публікацыі, з’яўленне якіх было выклікана праведзенымі юбіляямі ў 2003 і 2013 гг. Як магчыма меркаваць, у бліжэйшы час усе вышэйзгаданыя тэндэнцыі будуць захоўвацца.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Бендин А. Ю. Михаил Муравьев-Виленский. Усмиритель и реформатор Северо-Западного края Российской империи. Москва : ММО «СISEМО», Книжный мир, 2017.
2. Бендин А. Ю. Проблемы веротерпимости в Северо-Западном крае Российской империи (1863–1914 гг.). Минск : БГУ, 2010.
3. Герасімчык В. У. Канстанцін Каліноўскі: асоба і легенда. Гродна : ЮрСаПрынт, 2018.
4. Гігін В. Ф. Оклеветанный, но не забытый (Очерк о М. Н. Муравьеве-Виленском) // Нёман. 2005. № 6. С. 127–139.
5. Глазырын С. Я. Паўстанне 1863 года ў Віцебскай і Магілёўскай губернях : дыс. ... канд. гіст. навук : 07.00.02. Мінск, 2017.
6. Грахоцкі А. П. Правое становішча Рускай Праваслаўнай і Рымска-каталіцкай Цэркваў на беларускіх землях (1863–1905 гг.). Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2017.

7. Каліноўскі К. За нашу вольнасць: Творы, дакументы / уклад., прадм., паслясл., пер. і камент. Г. Кісялёва. Мінск : Міжнар. фонд “Бел. кнігазбор”, 1999.
8. Макарэвіч В. С. Разбор шляхты ў беларускіх губернях Расійскай імперыі (канец XVIII – XIX ст.). Мінск : БДУ, 2018.
9. Матвейчык Д. Ч. Да пытання аб некаторых хібах пры правядзенні айчыннымі навукоўцамі даследаванняў па гісторыі паўстання 1863–1864 гг. у Беларусі і аб неабходнасці карэктнай працы з архіўнымі крыніцамі (на прыкладзе аднаго артыкула) // *Архіварыус: зб. навук. паведамл. і арт.; вып. 14 / рэдкал.: Ю. М. Бохан [і інш.].* Мінск : НГАБ, 2016. С. 185–191.
10. Матвейчык Д. Ч. Уздзельнікі паўстання 1863–1864 гадоў: біяграфічны слоўнік (паводле матэрыялаў Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі). Мінск : Беларусь, 2016.
11. Паўстанне 1863–1864 гадоў у Віцебскай, Магілёўскай і Мінскай губернях : Дакументы і матэрыялы Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі / уклад. Дз. Ч. Матвейчык; рэдкал.: У. І. Адамушка [і інш.]. Мінск : А. М. Вараксін, 2014.
12. Повстанческое движение в Гродненской губернии 1863–1864 гг.: сб. документов / редкол. Д. В. Карев (отв. ред.) [и др.]. Брест : Академия, 2006.
13. Сачанка Б. І. Мураўёў-вешальнік // *З гісторыяй на “Вы”*: Публіцыстычныя артыкулы. Выпуск другі / укладанне У. Арлова. Мінск : Мастацкая літаратура, 1994. С. 205–223.
14. Серак Е. В. Ссылка в Сибирь уроженцев Беларуси после восстания 1863–1864 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02. Мінск, 2016.
15. Следча-судовая справа Кастуся Каліноўскага / уклад. З. Кузьменка. Мінск : Галіяфы, 2014.
- Фірыновіч А. Э. Паўстанне 1863–1864 гг.: вядомыя і невядомыя крыніцы беларускіх архіваў. Мінск : Беларуская навука, 2013.
17. Церашкова К. С. Мяшчане ў сацыяльна-эканамічным развіцці беларуска-літоўскіх губерняў (1861–1914 гг.). Мінск : Беларуская навука, 2018.
18. Чаропка В. Героі паўстання 1863 года. Мінск : Харвест, 2016.
19. Яноўская В. В. Хрысціянская царква ў Беларусі. 1863–1914 гг. Мінск : БДУ, 2002.

УДК 008(476:437.1/2) (091)

НОВАЯ И НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ БЕЛАРУСИ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ЧЕШСКИХ ИСТОРИКОВ

В. В. Репин

Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь, repinv@bsu.by

В статье рассматриваются ключевые работы, посвященные истории Беларуси в чешской академической науке XX – начала XXI в. в контексте взаимного изучения и познания двух народов и актуального международного научно-образовательного сотрудничества историков двух стран.

Ключевые слова: историография; Беларусь; Чехия; культурный обмен.

НОВАЯ І НАЙНОЎШАЯ ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ Ў ДАСЛЕДАВАННЯХ ЧЭШСКИХ ГІСТОРЫКАЎ

В. В. Рэпін

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь, repinv@bsu.by

У артыкуле разглядаюцца ключавыя працы, прысвечаныя гісторыі Беларусі ў чэшскай акадэмічнай навуцы XX - пачатку XXI ст. ў кантэксце ўзаемнага вывучэння і пазнання двух народаў і актуальнага міжнароднага навукова-адукацыйнага супрацоўніцтва гісторыкаў дзвюх краін.

Ключавыя словы: гістарыяграфія; Беларусь; Чэхія; культурны абмен.

MODERN AND CONTEMPORARY HISTORY OF BELARUS IN THE RESEARCH OF CZECH HISTORIANS

V. V. Repin

Belarusian State University, Niezaliežnasci Avenue, 4, 220030, Minsk, Belarus, repinv@bsu.by

The article examines key works on the history of Belarus in Czech academic science of the 20th – early 21st centuries in the context of mutual study and discovery of two nations and current international scientific and educational cooperation of historians of the two countries.

Key words : historiography; Belarus; Czech Republic; cultural exchange.

ЗМЕСТ

ПЛЕНАРНЫЯ ВЫСТУПЛЕННІ

<i>Яноўскі А.А.</i> Інстытуцыянальнае афармленне вывучэння і выкладання гісторыі Беларусі ў Беларускам дзяржаўным універсітэце (1921–1991 гг.)	3
<i>Каханоўскі А.Г.</i> Традыцыі вывучэння гісторыі Беларусі новага і навейшага часу ў Беларускам дзяржаўным універсітэце	15
<i>Тарасенкова Т.И.</i> Становление белорусской советской государственности в воспоминаниях участников событий (по материалам Государственного архива новейшей истории Смоленской области)	21
<i>Макарэвіч В.С.</i> Некаторыя тэндэнцыі развіцця гістарычнай навукі і перспектывных напрамкаў даследавання айчыннай гісторыі Новага і Навейшага часу.....	25

ТРАДЫЦЫІ І НАВАЦЫІ Ў ДАСЛЕДАВАННІ І ВЫВУЧЭННІ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ

<i>Беляева Н.Р.</i> Персанальная гісторыя і яе крыніцы	31
<i>Бурачонок А.В.</i> Укараненне навуковых дасягненняў кафедры ў навучальны працэс БДУ (на прыкладзе дысцыпліны «Гісторыя прадпрыемальніцтва ў Беларусі»)	36
<i>Захаркевіч С.А.</i> «Город которого нет»: исследование городской культуры Беларуси в отечественной этнологии.....	39
<i>Канойка А.У.</i> Транзітны гандаль беларускіх губерняў у 1772–1914 гг.: структура, накірункі развіцця, эканоміка	44
<i>Караленак У.У., Кірыленка Н.В.</i> Пытанні адмены прыгоннага права ў ліставанні князёў Радзівілаў	47
<i>Кахновіч В.А.</i> Адлюстраванне праблем буйной землеўласнасці на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў беларускай гістарыяграфіі	49
<i>Кащеев А.В.</i> Белорусская милиция в годы советской модернизации 1929–1939 годов: проблемные вопросы исследования	54
<i>Купец С.В.</i> Анализ системы государственного управления в сфере физической культуры, спорта и туризма Республики Беларусь.....	57
<i>Лисовская Т.В.</i> Формирование системы враждебной сепарации в государственно-церковных отношениях в БССР	60
<i>Лізуноў А.І.</i> Сялянскае паўстанне ў Дзісенскім і Браслаўскім паветах у чэрвені 1919 г.: новыя падыходы ў аналізе сацыяльнага канфлікту	63
<i>Матвейчык Дз.Ч.</i> Асноўныя тэндэнцыі і праблемы развіцця беларускай гістарыяграфіі гісторыі паўстання 1863–1864 гг. на сучасным этапе	65
<i>Репин В.В.</i> Новая и новейшая история Беларуси в исследованиях чешских историков	70
<i>Сілава С.У.</i> Метадалогія і метадыка даследавання месца праваслаўнага прыхода ў гістарычнай прасторы Беларусі ў 40–60-я гады ХХ ст.....	73
<i>Шимукович С.Ф.</i> Процессы нациостроительства и проблема воспроизводства элит в белорусском регионе в период «долгого XIX века»	76
<i>Шымак А.К.</i> Забытыя імёны Беларусі: Альфрэд Ромер	82
<i>Янковяк М.</i> Фармаванне ідэнтычнасці беларусаў Латвіі.....	85
<i>Ярошук Г.О.</i> Девиантное поведение маргинальных групп населения Беларуси во второй половине XIX – начале ХХ в.....	89

САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНЫЯ І ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНЫЯ ПРАЦЭСЫ Ў БЕЛАРУСІ Ў КАНЦЫ ХVIII – ПАЧАТКУ ХХІ ст.

<i>Веремейчык А.Е.</i> Изменение правового статуса населения в Несвижской ординации Радзивиллов в конце XVIII – начале ХХ вв.	94
<i>Восович С.М.</i> Деятельность Кирилло-Мефодиевского братства при церкви Минской духовной семинарии в 1885–1913 гг.	98

<i>Высоцкая Е.И.</i> Социальная ситуация на территории Беларуси накануне Революции 1905–1907 гг.	103
<i>Ерашэвіч А.У.</i> Мясцовыя органы палітычнай паліцыі Расійскай імперыі на тэрыторыі Беларусі ў 1826–1860 гг.: арганізацыйна-штатная структура, пытанні грашовага забеспячэння	106
<i>Кароль М.М.</i> Захаванне каталіцкай канфесійнай ідэнтычнасці пераведзеным у праваслаўе насельніцтвам (другая палова XIX – пачатак XX ст.): прыклад Валмянскай парафіі Мінскага павета	111
<i>Лебедзева І.В.</i> Беларуская сям’я на мяжы XIX–XX стагоддзяў у сацыяльна-дэмаграфічным вымярэнні	115
<i>Літвіноўская Ю.І.</i> Тэатральнае жыццё Беларусі ў XIX ст.	120
<i>Лішай Дз.У.</i> Праблема самаідэнтыфікацыі дваран Мінскай губерні ў 1862–1863 гг.	124
<i>Лугоўцова С.Л.</i> Ключевые аспекты формирования органов городского самоуправления Беларуси под властью Российской империи	127
<i>Лудзіч А.Р.</i> Змены канфесійным складзе павятовага чыноўніцтва на тэрыторыі Беларусі ў 1860-я гг.	131
<i>Ляпешкін Я.М.</i> Губернатары і асвета ў Беларусі ў другой палове XIX – пачатку XX ст.	135
<i>Макарэвіч В.С.</i> Рэліктавыя групы сельскага насельніцтва Беларусі ў канцы XVIII – першай палове XIX ст.	139
<i>Маскевіч Г.І.</i> Тэрытарыяльная мабільнасць сялянства Беларусі ў другой палове XIX ст. як фактар сацыяльнай іерархіі сялянства	144
<i>Маслоўскі Я.В.</i> Умовы жыцця і працы фабрычна-заводскіх рабочых у Беларусі ў пачатку XX ст.	148
<i>Моторова Н.С.</i> Организация общественных работ на территории белорусских губерний во второй половине XIX – начале XX вв.	152
<i>Мурашко А.И.</i> Противодействие жандармской полиции преступности на железнодорожном транспорте Беларуси во второй половине XIX – начале XX в.	156
<i>Потрасава А.С.</i> Заможнікі-перасяленцы ў беларускіх губернях у другой палове XIX – пачатку XX ст.	161
<i>Сенько А.И.</i> Социальнодемографическое поведение населения Беларуси в условиях трансформационных изменений (1861–1914 гг.)	165
<i>Сідорова С.О.</i> Деятельность почтовых учреждений при железнодорожных станциях во второй половине XIX – начале XX в.	170
<i>Страленя Г.А.</i> Сацыяльны склад земскіх начальнікаў як маркер урадавай палітыкі ў беларускіх губернях	173
<i>Теплова В.А.</i> Репрессивные меры против униатского духовенства, не принявшего решений Полоцкого церковного собора 1839 г.	178
<i>Щерба Т.Н.</i> Приобретение почетного гражданства еврейским населением Беларуси (1832–1917 гг.)	180

ЛЁСЫ БЕЛАРУСІ Ў ГАДЫ ВОЙНАЎ XX ст.

<i>Богданович А.Б.</i> Борьба партизан Беларуси в годы Великой Отечественной войны (на примере деятельности В.Е. Лобанка)	184
<i>Бодрыкаў Я.А.</i> Дэмакратычны краёвы цэнтр у лістападзе-снежні 1918 г.	186
<i>Брыгадына О.В.</i> Условия жизни и стратегии поведения белорусского населения в годы оккупации (1941–1944)	189
<i>Волкава В.В.</i> Стан лясной гаспадаркі акупіраваных тэрыторый Беларусі ў гады Першай сусветнай вайны	196
<i>Говорушко Н.О.</i> Послевоенное восстановление городов БССР	202
<i>Кандраценка А.С.</i> «Эвакуацыя» беларускага насельніцтва з тэрыторыі Польшчы ў БССР (1944–1946 гг.)	206
<i>Коршук В.К.</i> Народная война против оккупантов в Беларуси (1941–1944 гг.)	210
<i>Кулинок С.В.</i> Немецкие разведывательно-диверсионные школы на территории Беларуси в 1941–1944 гг.: виды, количество, эффективность работы	214

<i>Курдо А.В.</i> Урбанизационные процессы на территории Поставского района в послевоенное время (1945–1965 гг.).....	218
<i>Лапанович С.Ф.</i> Беженство Первой мировой войны как фактор социальной катастрофы белорусского общества в начале XX в.	223
<i>Ларионов Д.Г.</i> Реакция Католической Церкви на воссоединение Западной Беларуси с БССР	231
<i>Лукашевич А.М.</i> Проблема интерпретации событий начального периода Второй мировой войны в белорусской учебной литературе	235
<i>Унучак А.У.</i> Пратэстанцкія цэрквы Беларусі ў прававым і ідэалагічным полі Расійскай імперыі (1905–1914 гг.).....	241
<i>Чернявский И.В.</i> У истоков партизанского движения в Налибокской пуще: 125-й отряд им. Сталина.....	245

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАЎНАСЦЬ І БЕЛАРУСКІ СОЦЫЎМ У НАВЕЙШЫ ПЕРЫЯД ГІСТОРЫ

<i>Близнюк А.Я.</i> Австрийский вектор внешней политики Республики Беларусь.....	249
<i>Валион О.П.</i> Приоритеты социально-экономического развития Республики Беларусь на современном этапе.....	251
<i>Вонсович Л.В.</i> Роль государства в модернизационных процессах современной Беларуси	256
<i>Горанский А.О., Мандрик С.В.</i> Деятельность Совета по делам Русской православной церкви и его Уполномоченных в БССР (1944–1957 гг.).....	260
<i>Горбач В.В.</i> Агитационно-пропагандистские мероприятия советской власти в сельской местности западных областей БССР (вторая половина 1945–1953 гг.).....	264
<i>Гужалоўскі А.А.</i> Сацыяльная мабілізацыя беларускага савецкага грамадства ў год «вялікага пералому»	267
<i>Дашкевіч А.Л.</i> Трансфармацыя грамадскіх аб'яднанняў: асобныя аспекты дзяржаўнага рэгулявання ва ўмовах станаўлення і развіцця Рэспублікі Беларусь.....	270
<i>Ерицян Р.К.</i> Создание военных факультетов в гражданских вузах Беларуси на фоне геополитических и социальных сдвигов новейшего времени.....	277
<i>Ершова О.И.</i> Народный комиссариат просвещения как государственный орган управления образованием в БССР (1921–1939 гг.).....	282
<i>Зубачёв Р.А.</i> Белорусская диаспора в Калининградской области Российской Федерации	288
<i>Колос А.В.</i> Механизация сельского хозяйства в совхозах БССР в период проведения политики НЭПа (1921–1927 гг.).....	292
<i>Ляхоўскі У.В.</i> Геапалітычныя праекты беларускай нацыянальнай эліты ў 1916–1933 гг.....	295
<i>Максимчик А.Н.</i> Армяне в урбанизационных процессах в БССР	300
<i>Маркава А.Я.</i> Наменклатурныя эліты і новыя выклікі беларускага грамадства канца 1980-х гг.	307
<i>Машаров О.Г.</i> Концепция пограничной политики Союза Беларуси и России: история подготовки (1997–1998 гг.).....	311
<i>Мелеховец В.Ф.</i> Белорусское общество глухих в 2001–2006 гг.: социокультурная деятельность	314
<i>Микшто А.А.</i> Жилищная политика в БССР в первое послевоенное десятилетие.....	319
<i>Прыгодзіч Д.І.</i> Музеі вышэйшых навучальных устаноў г. Віцебска ў 1920–1930-я гг.	325
<i>Романовский И.Ф.</i> Проблема национальной государственности в общественно-политическом движении в Беларуси (1917–1918 гг.)	328
<i>Русін А.Дз.</i> Фарміраванне і функцыянаванне часовых органаў савецкай улады ў Заходняй Беларусі (верасень–лістапад 1939 г.)	332
<i>Талалуева К.И.</i> Деятельность отделов по работе с женщинами КП(б)Б в западных областях БССР (1945–1950 гг.).....	336
<i>Тозик М.В.</i> Коммерческие банки в условиях рыночных реформ в Республике Беларусь (1991–1995 гг.).....	341
<i>Ходзін С.М.</i> Народжаныя роднай зямлёй ... Д.Ф. Прышчэпаў.....	345